

الگوریتم‌های ترکیبی (آتوماتاهای یادگیر + الگوریتم‌های ژنتیکی) برای حل مسئله مینیم کردن پهنای باند گراف

علی صفری ممقانی

دانشکده مهندسی برق، رایانه و فناوری اطلاعات

دانشگاه آزاد اسلامی

قزوین ایران

safari_m_61@yahoo.com

محمدرضا میبیدی

دانشکده مهندسی کامپیوتر و فناوری اطلاعات

دانشگاه صنعتی امیرکبیر

تهران ایران

mmeybodi@aut.ac.ir

چکیده- در این مقاله، سه الگوریتم تقریبی برای حل مسئله مینیم کردن پهنای باند در گراف‌ها بکار گرفته شده است که بوسیله تغییر دادن ترتیب سطرها و ستون‌های ماتریس مجاورت، باعث کاهش پهنای باند می‌گردند. الگوریتم اول مبتنی بر آتوماتاهای یادگیر مهاجرت اشیا می‌باشد. دومین الگوریتم، یک الگوریتم ترکیبی می‌باشد که از ترکیب آتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا و ژنتیک حاصل شده است. الگوریتم سوم نیز از ترکیب آتوماتای یادگیر ساختار متغیر و ژنتیک حاصل شده است. الگوریتم‌ها بر روی ۱۱۳ نمونه از مسئله‌های واقعی ارزیابی شده‌اند و نتایج آن با تعدادی از الگوریتم‌های مشهور مقایسه شده است که نتایج بهبود یافته‌ای نسبت به چندین مورد از بهترین الگوریتم‌ها دیده می‌شود. نشان داده شده است که با استفاده همزمان از الگوریتم‌های ژنتیکی و آتوماتای یادگیر در فرایند جستجو، سرعت رسیدن به جواب افزایش می‌یابد و همچنین از بدام افتادن الگوریتم در بهینه‌های محلی جلوگیری می‌شود. یکی دیگر از نکات مثبت الگوریتم‌های جدید ارایه شده این است که بحث سرعت اجرایی و کیفیت نتایج را در حالت متعادل نگه می‌دارند یعنی این الگوریتم‌ها قادر هستند که در مدت زمان کم، جواب‌های معقول بدست آورند.

کلید واژه- آتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا، الگوریتم ژنتیکی، پهنای باند گراف، الگوریتم ترکیبی.

۱- مقدمه

راس v که بصورت $B_L(v)$ نشان داده می‌شود برابر با بیشترین اختلاف بین $L(v)$ و برچسب‌های اختصاص یافته به راس‌های همسایه v می‌باشد. بنابراین داریم:

$$B_L(v) = \max\{|L(v) - L(u)| : (v, u) \in E\} \quad (1)$$

پهنای باند گراف G با در نظر گرفتن برچسب‌گذاری L برابر با بیشترین مقدار پهنای باند راس‌های گراف خواهد بود. پس خواهیم داشت:

$$B_L(G) = \max\{B_L(v) : v \in V\} \quad (2)$$

با در نظر گرفتن تعاریف (۱) و (۲)، پهنای باند مطلوب برای گراف G برابر با کمترین مقدار $B_L(G)$ از بین برچسب‌گذاری‌های ممکن L برای گراف G خواهد بود. بنابراین، مسئله مینیم کردن پهنای باند گراف بصورت مسئله‌ای شامل یافتن یک برچسب‌گذاری L که مقدار $B_L(G)$ را مینیم می‌سازد تعریف می‌گردد. توسط پاپا دی‌میتریو نشان داده شده است که مسئله مینیم کردن

مسئله مینیم کردن پهنای باند در گراف دارای کاربردهای فراوانی می‌باشد که می‌توان به حل سیستم‌های خطی بزرگ، طراحی VLSI، قابلیت ماندگاری شبکه، الکترومغناطیس‌های صنعتی، روش‌های المان محدود برای جواب‌های تخمینی معادلات دیفرانسیل جزئی، سیستم‌های تبدیل قدرت با اندازه بزرگ، طراحی مدار، جنبش‌های شیمیایی، ژئوفیزیک عددی و بازیابی اطلاعات از ابر متن‌ها اشاره کرد [۷] [۱۴] [۱۶] [۶].

فرض کنید که $G = \{V, E\}$ ، گرافی با مجموعه راس‌های V و مجموعه یال‌های E باشد که در آن $|V| = n$ می‌باشد. یک برچسب‌گذاری L از گراف G ، اعداد صحیح $\{1, 2, 3, \dots, n\}$ را به راس‌های گراف G اختصاص می‌دهد، به عبارت دیگر برچسب‌گذاری L ، نگاشتی یک به یک بصورت $L: V \rightarrow \{1, 2, 3, \dots, n\}$ می‌باشد. اگر $L(v)$ ، برچسب تخصیص یافته به راس v باشد، در این صورت پهنای باند

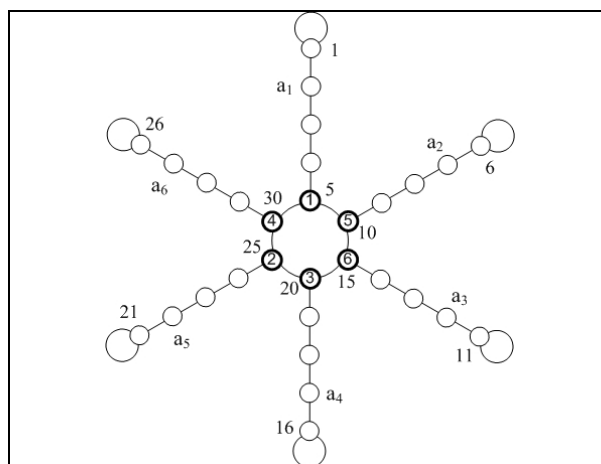
۲- الگوریتم LA مبتنی بر اتوماتای مهاجرت اشیا برای حل مسئله

همانطور که می‌دانیم برای برچسب‌گذاری گراف $G = (V, E)$ که $|V| = n$ می‌باشد، $n!$ جایگشت مختلف وجود دارد. بنابراین، اگر از اتوماتاهای یادگیر برای حل مساله استفاده شود، اتوماتای یادگیر باید $n!$ اقدام داشته باشد که تعداد زیاد اقدام‌ها باعث کاهش سرعت همگرایی می‌شود. به همین منظور برای حل مسئله می‌توانیم از اتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا استفاده کنیم [۱۹]. در اتوماتای مهاجرت اشیا دریافت پاسخ از محیط باعث تغییر وضعیت اتوماتا نمی‌گردد بلکه باعث گردش اشیا بین وضعیت‌های مختلف اتوماتا می‌شود. برای حل این مسئله، اتوماتا را می‌توان به صورت شش‌تایی $\langle V, \alpha, \phi, \beta, E, G \rangle$ نشان داد که در آن: $V = \{V_1, V_2, \dots, V_n\}$ مجموعه اشیا بکار رفته می‌باشند که این اشیا، همان برچسب‌های منتسب به راس‌ها می‌باشد که دارای مقادیری بین ۱ و n می‌باشند. این اشیا بین وضعیت‌های مختلف اتوماتا حرکت می‌کنند و برچسب‌گذاری‌های مختلفی از گراف را ایجاد می‌کنند. $\alpha = \{\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_k\}$ مجموعه اقدام‌های مجاز برای اتوماتای یادگیر است. هر یک از این اقدام‌ها نمایانگر راسی از گراف می‌باشد، مثلاً α_k نشان‌دهنده راس k ام گراف است. این اتوماتا K اقدام دارد (تعداد اقدام‌های این اتوماتا با تعداد راس‌های گراف می‌باشد). $\phi = \{\phi_1, \phi_2, \dots, \phi_{KN}\}$ مجموعه وضعیت‌ها و N عمق حافظه برای اتوماتا می‌باشد. مجموعه وضعیت‌های این اتوماتا به K زیر مجموعه $\{\phi_1, \phi_2, \dots, \phi_N\}$ و $\{\phi_{N+1}, \phi_{N+2}, \dots, \phi_{2N}\}$ و ... و $\{\phi_{(K-1)N+1}, \phi_{(K-1)N+2}, \dots, \phi_{KN}\}$ تقسیم می‌شود و اشیا بر اساس این که در کدام وضعیت قرار داشته باشند دسته‌بندی می‌گردند. اگر شی u در مجموعه وضعیت‌های $\{\phi_{(j-1)N+1}, \phi_{(j-1)N+2}, \dots, \phi_{jN}\}$ قرار داشته باشد در اینصورت برچسب u منتسب به راس j خواهد بود. در مجموعه وضعیت‌های اقدام j ، به وضعیت $\phi_{(j-1)N+1}$ وضعیت داخلی و به وضعیت ϕ_{jN} وضعیت مرزی گفته می‌شود. شی که در وضعیت $\phi_{(j-1)N+1}$ قرار دارد شی با اهمیت بیشتر و شی که در وضعیت ϕ_{jN} قرار دارد، شی با اهمیت کمتر نامیده می‌شود. $\beta = \{0, 1\}$ مجموعه ورودی‌های اتوماتا می‌باشد. در این مجموعه ۱ شکست و مقدار صفر موفقیت را نشان می‌دهد. $\phi: \beta \times \phi \rightarrow \phi$ تابع نگاشت وضعیت‌ها می‌-

پهنای باند گراف یک مسئله NP-Complete است [۸] و گاری و همکارانش نشان داده‌اند که حتی اگر گراف ورودی درختی با حداکثر درجه ۳ باشد، مسئله NP-Complete خواهد بود [۹]. بخاطر اهمیت مسئله مینیمم کردن پهنای باندگراف، الگوریتم‌هایی توسط افراد مختلف برای حل آن پیشنهاد داده شده است. به نظر می‌رسد که هیوریستیک‌ها روش مناسبی برای حل این مسئله باشند که سعی در یافتن جواب‌های مناسب در مدت زمان معقول دارند. تعدادی الگوریتم تقریبی از دهه ۱۹۶۰ برای حل مسئله ارایه شده است. نمونه این الگوریتم‌ها، الگوریتم کاتھیل-مک‌کی [۱۱]، الگوریتم کاتھیل-مک‌کی معکوس [۱۲] و الگوریتم GPS [۱۰] می‌باشند. اخیراً، الگوریتم‌های متاهیوریستیک برای حل این مسئله بکار رفته‌اند که الگوریتم‌های مبتنی بر شبیه‌سازی سرد کردن فلزات [۱۳]، جستجوی تابو [۱۵]، الگوریتم ژنتیکی با تپه‌نوردی [۱۷]، الگوریتم GRASP-PR [۱۶] نمونه‌هایی از این دسته می‌باشند. در این مقاله، سه الگوریتم تقریبی جدید برای حل این مسئله ارایه شده است. اولین الگوریتم مبتنی بر اتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا می‌باشد و الگوریتم دوم و سوم به ترتیب الگوریتم ترکیبی مبتنی بر ترکیب ژنتیک با اتوماتای مهاجرت اشیا و الگوریتم ترکیبی مبتنی بر ترکیب ژنتیک با اتوماتای ساختار متغیر می‌باشد. ما این الگوریتم‌ها را با تعدادی از بهترین الگوریتم‌های موجود مانند: الگوریتم GPS، الگوریتم شبیه‌سازی سرد کردن فلزات، جستجوی تابو، الگوریتم ژنتیکی با تپه‌نوردی و الگوریتم GRASP-PR مقایسه کرده ایم که نتایج بهبود یافته‌ای نسبت به چندین مورد از این الگوریتم‌ها دیده می‌شود. نشان داده شده است که با استفاده همزمان از الگوریتم‌های ژنتیکی و اتوماتای یادگیر در فرایند جستجو، سرعت رسیدن به جواب افزایش می‌یابد و همچنین از بدام افتادن الگوریتم در بهینه‌های محلی جلوگیری می‌شود. بقیه مقاله به این صورت سازماندهی شده است که در بخش دوم به توصیف الگوریتم پیشنهادی مبتنی بر اتوماتای مهاجرت اشیا برای حل مسئله می‌پردازیم و در بخش سوم، الگوریتم پیشنهادی ترکیبی مبتنی بر ژنتیک و اتوماتای مهاجرت اشیا را توصیف می‌کنیم. در بخش چهارم، الگوریتم پیشنهادی بعدی که مبتنی بر ترکیب ژنتیک با اتوماتای ساختار متغیر می‌باشد نشان داده شده است. بخش پنجم و ششم نیز به ترتیب اختصاص به ارزیابی نتایج آزمایش‌ها و نتیجه‌گیری مقاله دارد.

باشد. این تابع از روی وضعیت فعلی و ورودی آتوماتا وضعیت بعدی آن را تولید می‌نماید. این تابع چگونگی گردش اشیا را در وضعیت‌های آتوماتا مشخص می‌نماید. $G: \phi \rightarrow \alpha$ تابع نگاشت خروجی می‌باشد. این تابع تصمیم می‌گیرد که به ازای هر وضعیت آتوماتا چه اقدامی را انجام دهد. پس اگر شی u در مجموعه وضعیت‌های $\{\phi_{(j-1)N+1}, \dots, \phi_{jN}\}$ قرار داشته باشد، اقدام z انتخاب می‌گردد. بعنوان مثال شکل ۱، یک آتوماتای مهاجرت اشیا با اتصالات ستلین برای برچسب گذاری گرافی با ۶ راس را نشان می‌دهد.

به نوع آتوماتای یادگیر متفاوت خواهد بود. اکنون، با توجه به توصیفات قبلی می‌توانیم الگوریتم بکار رفته برای حل مسئله را نشان دهیم. الگوریتم با تولید تصادفی و یا با استفاده از پیمایش عمقی BFS گراف و ایجاد جایگشتی از راس‌های گراف شروع به کار می‌کند. در ابتدا، همانطور که در شکل ۱ دیده می‌شود، برچسب‌ها را بعنوان اشیا هر یک از اقدام‌های آتوماتا (به ترتیب با شروع از اقدام اول) در حالات مرزی آنها قرار می‌دهیم. سپس، به طور تصادفی یکی از اشیا آتوماتا انتخاب می‌شود و میزان برزندگی آن محاسبه می‌شود، در صورتی که شی در جای مناسب قرار گرفته باشد، پاداش می‌گیرد و در غیر اینصورت جریمه می‌شود. سپس این کار را برای یک شی تصادفی دیگر ادامه می‌دهیم. الگوریتم تا زمانی ادامه پیدا می‌کند که شرط توقف الگوریتم برآورده شود (شرط توقف الگوریتم، تکرار الگوریتم تا حداکثر تکرارها یا رسیدن به جواب بهینه و یا قرار گرفتن تمامی اشیا در حالت‌های داخلی می‌باشد). شبه کد این الگوریتم در شکل ۲ آمده است.

شکل ۱: آتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا مبتنی بر اتصالات ستلین

برچسب‌های تخصیص یافته به راس‌ها به صورت زیر است:

$$L(1)=1, \quad L(2)=5 \quad L(3)=6 \quad L(4)=3 \quad L(5)=2 \quad L(6)=4$$

عملگر جریمه و پاداش: در جواب ایجاد شده اولیه، یک شی (برچسب راس) به صورت تصادفی انتخاب می‌شود، سپس آن شی پاداش یا جریمه می‌شود. اگر پهنای باند راسی که شی (برچسب) مورد نظر به آن تخصیص یافته است از مقدار آستانه (مقدار آستانه بصورت تطبیقی محاسبه می‌شود و در هر لحظه مقدار آن برابر با β برابر پهنای باند گراف است که $0 < \beta \leq 1$ خود یک پارامتر ورودی به الگوریتم می‌باشد) کمتر باشد به این راس پاداش داده می‌شود و به سمت وضعیت‌های داخلی‌تر این اقدام حرکت می‌کند، در غیر اینصورت راس جریمه می‌شود (راس بحرانی). در اثر پاداش دادن یا جریمه کردن یک راس، وضعیت راس در مجموعه وضعیت‌های اقدام مربوطه، تغییر می‌کند. اگر راسی در وضعیت مرزی یک اقدام قرار داشته باشد، جریمه شدن آن باعث تغییر اقدام آن و در نتیجه باعث ایجاد جایگشت جدیدی می‌شود. عملگر جریمه و پاداش با توجه

```

Procedure Bandwidth-Minimization-OMA(G);
Begin
   $n = |V|$ ;
  randomly or with BFS create a permutation of Graph nodes.
  Assign labels as objects to the boundary states of corresponding actions;
  EvalFitness(f);
  Iteration=1;
  Repeat
    For a random node  $u$  do  $1 \leq u \leq n$ 
    If  $B_f(u) \geq \beta \times B_f(G)$  then reward( $u$ );  $0 < \beta \leq 1$ 
    Else penalize( $u$ ); //Critical Node
    Inc(iteration);
    EvalFitness(f);
  Until(iteration=Max_iterations or all of objects appear in states of maximum certainty);
End Procedure

```

شکل ۲: الگوریتم مبتنی بر آتوماتای مهاجرت اشیا برای حل مسئله مینیمم کردن پهنای باند گراف

۳- الگوریتم ترکیبی GALA برای حل مسئله

با ترکیب الگوریتم ژنتیکی و آتوماتای یادگیر [۳ و ۲] و تلفیق مفاهیم ژن، کروموزوم، اقدام و عمق، می‌توان به یک روش جستجوی کارا برای حل مساله مینیمم کردن پهنای باند گراف دست یافت. خودترمیمی، تولید مثل، جریمه و پاداش (هدایت) از ویژگی‌های مهم الگوریتم ترکیبی است. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به مراجع [۴ و ۵] مراجعه کنید.

کدگذاری کروموزوم‌ها: در الگوریتم پیشنهادی برخلاف الگوریتم‌های ژنتیک کلاسیک، از کدگذاری دودویی برای کروموزوم‌ها استفاده نمی‌شود. هر کروموزوم، توسط یک آتوماتای یادگیر از نوع مهاجرت اشیاء نشان داده می‌شود به-طوری‌که هر کدام از ژن‌های کروموزوم به یکی از اقدام‌های آتوماتا نسبت داده می‌شوند و در یک عمق مشخصی از آن اقدام قرار می‌گیرند.

جمعیت اولیه: با فرض اینکه تعداد اعضای جمعیت برابر با pop_size باشد، می‌توانیم جمعیت اولیه را بطور تصادفی ایجاد کنیم یا بر اساس پیمایش BFS تولید کنیم. روش دیگر برای تولید جمعیت اولیه، ادغامی از دو روش تصادفی و پیمایش BFS است، یعنی pop_size-1 عضو جمعیت با ایجاد جایگشت تصادفی تولید می‌شوند. برای تولید آخرین عضو جمعیت، می‌توانیم از جایگشت ایجاد شده توسط پیمایش BFS استفاده کنیم. آخرین عضو اضافه شده به جمعیت بیشترین تشابه را با جواب نهایی دارد.

عملگرها: از آنجا که در الگوریتم ترکیبی، هر کروموزوم به صورت یک آتوماتای یادگیر نمایش داده می‌شود، عملگرهای جابجایی و جهش مشابه عملگرهای سنتی ژنتیک نیستند.

الف) عملگر انتخاب: پیاده‌سازی ما برای انتخاب آتوماتای یادگیر (کروموزوم) برای عملگرهای جهش و یا ترکیب مبتنی بر چرخ رولت می‌باشد. در انتهای هر تکرار از الگوریتم از مفهوم نخبه‌سالاری نیز استفاده شده است.

ب) عملگر ترکیب یا جابجایی: برای انجام دادن این عملگر می‌توان از هر یک از عملگرهای ترکیب که برای کار با جایگشت‌ها مناسب هستند استفاده کرد. در اینجا، دو عملگر ترکیب جدید توصیف می‌گردد. در عملگر ترکیب اول، دو کروموزوم والد انتخاب شده و به صورت تصادفی دو ژن r_1 و r_2 در یکی از دو کروموزوم والد انتخاب می‌شوند. سپس همین دو ژن در کروموزوم دیگر انتخاب می‌شوند. مجموعه ژنهای با شماره‌های بین r_1 و r_2 را مجموعه جابجایی می‌نامیم. سپس ژن‌های هم شماره در دو مجموعه جابجایی با یکدیگر جابجا می‌شوند (مثلاً ژن شماره r_1 از مجموعه جابجایی اول با ژن شماره r_1 از مجموعه جابجایی دوم، ژن شماره r_1+1 از مجموعه جابجایی اول با ژن شماره r_1+1 از مجموعه جابجایی دوم و ...). با این عمل دو کروموزوم جدید حاصل می‌شوند که اصطلاحاً فرزندان دو

آتوماتای والد خوانده می‌شوند. در شکل ۳ شبه کد این عملگر نشان داده شده است. از آنجا که در این الگوریتم از n آتوماتا (کروموزوم) استفاده می‌شود و هر آتوماتا دارای مشخصه‌های اختصاصی مربوط به خود (وضعیت، اقدام و شی متناظر هر اقدام) می‌باشد، جهت خوانایی بیشتر شبه کد، این مشخصه‌ها را با پیشوند نام آتوماتا و جداساز نقطه نشان می‌دهیم. مثلاً برای نشان دادن وضعیت شی u از آتوماتا i از نمایش $LA_i.State(u)$ استفاده شده است.

```

Procedure SX1 (LA1, LA2)
Begin
Generate two random numbers r1 and r2 between 1 to n
r1 = Random *n; r2 = Random *n;
r1 = Min(r1, r2); r2 = Max(r1, r2);
for i = r1 to r2 do
    j = Action of LA1 where
    LA1.Object(LA1.Action(j))= LA2.Object(LA2.Action(i));
    Swap(LA1.State(LA1.Action(i)), LA1.State(LA1.Action(j));
    Swap(LA1.Object(LA1.Action(i)), LA1.Object(LA2.Action(i)
    i));
    j = Action of LA2 where
    LA2.Object(LA2.Action(j))= LA1.Object(LA1.Action(i));
    Swap(LA2.State(LA2.Action(i), LA2.State(LA2.Action(j));
    Swap(LA2.Object(LA1.Action(i)), LA2.Object(LA2.Action(i)
    i));
end for
End Procedure

```

شکل ۳: شبه کد عملگر ترکیب SX1

در شکل ۴، شبه کد عملگر ترکیب دوم نشان داده شده است.

```

Procedure SX2 (LA1, LA2)
Begin
Generate two random numbers r1 and r2 between 1 to n
r1 = Random *n; r2 = Random *n;
r1 = Min(r1, r2); r2 = Max(r1, r2);
for i = r1 to r2 do
    if ((BLA1(u) > BLA2(u))) then
        j = Action of LA2 where
        LA2.Object(LA2.Action(j)) = LA1.Object(LA1.Action(i));
        Swap(LA2.Object(LA2.Action(i)), LA2.Object(LA2.Action(j));
    end if
    else
        j = Action of LA1 where
        LA1.Object(LA1.Action(j)) = LA2.Object(LA2.Action(i));
        Swap(LA1.Object(LA1.Action(i)), A1.Object(LA1.Action(j));
    end else
end for
End Procedure

```

شکل ۴: شبه کد عملگر ترکیب SX2

ج) عملگر جهش: در عملگر جهش Swap Mutation، دو اقدام (ژن) از یک آتوماتا (کروموزوم) به صورت تصادفی انتخاب شده و جابجا می‌شوند. شکل ۵ این عملگر را نشان می‌دهد.

که احتمال حالت‌ها برای تمامی اقدام‌های موجود به‌روز شود. برای حل این مشکل یک الگوریتم یادگیری ترکیبی به‌نام STGA را بکار می‌گیریم [۱۸] و که در آن عملگرهای الگوریتم ژنتیکی را در داخل فرایند یادگیری اتوماتای یادگیر بکار می‌روند. در این الگوریتم، تعدادی از اقدام‌های موجود را نمونه‌برداری می‌کنیم و اتوماتای یادگیر را بصورت محلی بر روی آنها اعمال می‌کنیم. با اعمال اتوماتای یادگیر بر روی مجموعه کوچک، جمعیتی از اقدام‌های ایجاد می‌شود و سپس جهت تولید اقدام‌های جدید عملگرهای ژنتیکی بر روی جمعیت بوجود آمده بکار می‌بریم. هر اقدام بصورت یک رشته جایگشتی کدگذاری شده است. هر رشته دارای یک مقدار برازندگی می‌باشد که نشان دهنده احتمال انتخاب اقدام می‌باشد. پس از اینکه یک اقدام انتخاب گردید و بر روی محیط اعمال شد، بسته به اینکه از محیط پاداش دریافت کند و یا جریمه شود، مقدار برازندگی بروز می‌گردد. در ضمن با بروز کردن احتمال اقدام انتخابی، بقیه اقدامات موجود نیز بروز می‌شود جهت تولید جواب‌های جدید پس از یک تعداد مشخصی از انتخاب‌ها و بروز رسانی احتمالات اقدام‌ها، الگوریتم ژنتیکی را بر روی جمعیت حاصل اعمال می‌کنیم. در پایان الگوریتم ژنتیکی چک می‌کنیم که عناصر تکراری در جمعیت نباشد. در صورت وجود عنصر تکراری با اعمال جهش بر روی یکی از این عناصر، عنصر جدیدی ایجاد می‌کنیم. شکل ۷، الگوریتم ترکیبی STGA را نشان می‌دهد. الگوریتم دارای پارامترهای ورودی α و β می‌باشد که بترتیب نشان دهنده گراف ورودی و پارامترهای پاداش و جریمه اتوماتای یادگیر با ساختار متغیر می‌باشند.

Function STGA(G, α, β):Minimum Bandwidth of G ;

Begin

Initialization;

Iteration=1;

Repeat

For $i=1$ to LA-max-iter do

Action;

Evaluation(α, β);

Endfor ;

Select(parent1,parent2);

Crossover;

Mutation;

Replace;

Inc(iteration);

Until(iteration=Max_iterations);

End Function

شکل ۷: توصیف الگوریتم STGA

Procedure Mutation (LA)

Begin

$i = \text{Random} * n;$

$j = \text{Random} * n;$

$\text{Swap}(LA.Object(LA.Action(i)), LA.Object(LA.Action(j)));$

End Procedure

شکل ۵: شبه کد عملگر جهش

در ادامه در شکل ۶، الگوریتم ترکیبی نشان داده شده است.

Function Bandwidth Minimization_Hybrid1(G):Minimum Bandwidth of G ;

Begin

Pop_size = Size of Population;

Create the initial population $LA_1 \dots LA_{\text{pop\_size}}$;

For $i=1$ to pop_size do

EvalFitness(LA_i);

Endfor

Iteration=1;

repeat

New LA_1 = New LA_2 = LA with minimum Value of Bandwidth;

for $i = 2$ to n do

Select LA_1 ; Select LA_2 ;

if (Random $\leq$ CrossoverRate) then

Crossover (LA_1, LA_2);

if (Random $\leq$ MutationRate) then

Mutation (LA_1); Mutation (LA_2);

New LA_{i+1} = LA_1 ;

New LA_{i+2} = LA_2 ;

$i=i+2$;

end for

for $i = 1$ to pop_size do

LA_i = New LA_i ;

$u = \text{Random} * n; //n=|V|$

If ($B_{LA_i}(u) < \beta \times B_f(G)$) then

Reward(LA_i, u);

else

Penalize(LA_i, u);

End for

For $i=1$ to pop_size do

EvalFitness(New LA_i);

Endfor

Merge the new chromosomes with old chromosomes;

Select Fittest chromosomes from chromosomes as the

next generation;

Inc(iteration);

Until(iteration=Max_iterations);

End Function

شکل ۶: الگوریتم ترکیبی GALA برای حل مسئله مینیمم کردن پهنای باند گراف

۴- الگوریتم ترکیبی STGA برای حل مسئله

با در نظر گرفتن عدد اقدام‌های موجود در مورد مسئله مینیمم کردن پهنای باند در گراف، در صورتی که بخواهیم از اتوماتای یادگیر با ساختار متغیر برای حل این مسئله استفاده کنیم، مشکل کند بودن همگرایی یادگیری وجود خواهد داشت. زیرا در هر مرحله از یادگیری لازم خواهد بود

هر یک از بخش‌های الگوریتم به صورت زیر خواهد بود:

رویه Initialization: در ابتدا جمعیت اولیه از جواب‌ها را بصورت تصادفی یا با استفاده از پیمایش BFS ایجاد می‌کنیم و مقدار احتمال آنها را برابر $f_i(0) = \frac{1}{r} \quad i=1,2,\dots,r$ قرار می‌دهیم که r برابر با تعداد جواب‌های موجود در جمعیت می‌باشد.

رویه Action: بر اساس مقادیر احتمال جواب‌ها، جوابی از جمعیت موجود بعنوان اقدامی برای آتوماتای یادگیر انتخاب می‌شود. سپس، اقدام انتخاب شده توسط آتوماتا بر روی محیط اعمال می‌شود و بسته به مقدار اقدام انتخابی جوابی بعنوان پاداش یا جریمه از سمت محیط بر روی آن اعمال می‌گردد.

رویه Evaluation: بسته به نتیجه اعمال اقدام بر روی محیط، احتمالات تمامی اقدام‌های موجود در جمعیت مطابق با طرح یادگیری خطی آتوماتای یادگیر بروز می‌شود. در صورتی که اقدام i در تکرار t ام، موفق به گرفتن پاداش گردد، مقادیر احتمال اقدام‌ها در تکرار $t+1$ برابر با معادله (۳) خواهد بود.

$$f_i(t+1) = f_i(t) + \sum_{j \neq i} a f_j(t) \quad (3)$$

$$f_j(t+1) = f_j(t) - a f_j(t) \quad (\forall j \neq i)$$

در صورتی که اقدام i در تکرار t ام، جریمه گردد، مقادیر احتمالات اقدامات در تکرار $t+1$ برابر با معادله (۴) خواهد بود:

$$f_i(t+1) = f_i(t) - \sum_{j \neq i} \left(\frac{\beta}{r-1} - \beta f_j(t) \right) \quad (4)$$

$$f_j(t+1) = f_j(t) + \frac{\beta}{r-1} - \beta f_j(t) \quad (\forall j \neq i)$$

۵- نتایج آزمایش‌ها

این بخش شامل تحلیل و مقایسه کارایی الگوریتم‌های جدید ارائه شده در مقابل الگوریتم‌های قبلی موجود می‌باشد. آزمایش‌ها بر روی کامپیوتری با مشخصات Intel Core Due 2GHz Ram 1GB و بر روی ۱۱۳ نمونه از مجموعه ماتریس‌های اسپارس هارول- بوئینگ انجام شده است. این مجموعه شامل دو دسته می‌باشد. دسته اول شامل ۳۳ نمونه با تعداد راس‌های بین ۳۰ تا ۱۹۹ راس می‌باشد. دسته دوم

شامل ۸۰ نمونه با تعداد راس‌های بین ۲۰۰ تا ۱۰۰۰ راس می‌باشد. تمامی این نمونه ماتریس‌ها از سیستم‌های خطی و سایر مسائل مهندسی و علمی بدست آمده‌اند. این مجموعه از سایت <http://math.nist.gov/MatrixMarket/data/Harwell-Boeing> قابل دریافت می‌باشند. ما نتایج بدست آمده از الگوریتم‌های ارائه شده جدید را با الگوریتم کلاسیک GPS و الگوریتم شبیه‌سازی سرد کردن فلزات (SA-DJ) و جستجوی تابو (TS) و روش جستجوی حریصانه تصادفی تطابقی با پیوند دوباره مسیر (GRASP-PR) و الگوریتم ژنتیکی به همراه تپه‌نوردی (GA-HC) مقایسه کرده‌ایم. جدول ۱، نتایج کلی ۵ روش قبلی را به همراه سه روش جدید را از دیدگاه مینیمم پهنای باند بدست آمده و مدت زمان اجرای الگوریتم مورد بررسی قرار می‌دهد. همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌کنید، کیفیت نتایج الگوریتم‌های GA-HC و GRASP-PR از بقیه الگوریتم‌ها بهتر است، بخاطر اینکه میانگین مقادیر پهنای باند و انحراف این مقادیر از بهترین جواب‌های بدست آمده بسیار کم می‌باشد و تعداد بهترین جواب‌های یافته شده توسط این الگوریتم‌ها نسبت به بقیه الگوریتم‌ها بیشتر می‌باشد. با دقت در مورد الگوریتم‌های جدید ارائه شده یعنی LA و دو الگوریتم ترکیبی GALA و STGA به نکات امیدوار کننده‌ای دست می‌یابیم.

الگوریتم ترکیبی جدید GALA، یک الگوریتم بسیار مناسب می‌باشد که کیفیت نتایج آن تقریباً نزدیک به الگوریتم TS و GRASP می‌باشد ولی این الگوریتم از الگوریتم‌های TS و GRASP در حدود سه برابر سریع‌تر است (مخصوصاً در مورد نمونه‌های مجموعه B). در ضمن با دقت در میانگین مقادیر پهنای باند و انحراف از بهترین جواب و تعداد بهترین جواب‌های یافته شده توسط الگوریتم GALA مشاهده خواهیم کرد که کیفیت نتایج این الگوریتم از الگوریتم GPS و SA-DJ و LA و STGA بهتر و مناسب‌تر می‌باشد. بنابراین با توجه به برتری لگوریتم STGA نسبت به این الگوریتم‌ها و از طرف دیگر با توجه به اینکه نتایج الگوریتم STGA نزدیک به الگوریتم‌های TS و GRASP می‌باشد ولی بسیار سریع‌تر از آنها می‌باشد، می‌توان الگوریتم GALA را بعنوان یک الگوریتم کارا که جواب‌های مناسبی را در مدت زمان معقول ارائه می‌دهد، در نظر گرفت، بعبارت دیگر این الگوریتم بحث کیفیت و مدت زمان را در حالت موازنه نگه می‌دارد.

نکته دیگری که از جدول ۱ نتیجه می‌شود این است که گرچه الگوریتم کلاسیک GPS سریع‌ترین الگوریتمی است که تاکنون برای حل مسئله پیشنهاد شده است ولی میانگین پهنای باند بدست آمده در آن بسیار کمتر از بهترین الگوریتم پیشنهادی می‌باشد و دارای میزان انحراف زیادی از بهترین جواب‌ها می‌باشد. بنابراین با توجه اینکه به مدت زمان صرف شده در الگوریتم جدید مبتنی بر اتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا (LA) یک مدت زمان بسیار کم نسبت به سایر الگوریتم‌های موجود یعنی: GA-HC و GRASP-PR و TS و SA-DJ و الگوریتم‌های جدید پیشنهادی یعنی: GALA و STGA می‌باشد، می‌توان این الگوریتم را بعنوان یک الگوریتم سریع مبنا جهت مقایسه مدت زمان اجرایی الگوریتم‌ها بکار برد. به همین دلیل، در جدول ۱، نسبت مدت زمان اجرایی سایر الگوریتم‌ها به مدت زمان اجرایی الگوریتم LA محاسبه گردیده است. در ضمن با دقت در میانگین مقادیر پهنای باند و انحراف از بهترین جواب و تعداد بهترین جواب‌های یافته شده توسط الگوریتم LA مشاهده خواهیم کرد که علاوه بر بحث مدت زمان اجرایی

الگوریتم، کیفیت نتایج بدست آمده از الگوریتم LA نسبت به الگوریتم‌های GPS و SA-DJ نیز بهتر می‌باشد. بنابراین با توجه به این توصیفات، می‌توان گفت الگوریتم مبتنی بر LA نیز الگوریتمی خواهد بود که بحث کیفیت و مدت زمان اجرایی الگوریتم را در حالت موازنه نگه می‌دارد.

نکته بعدی در مورد الگوریتم جدید STGA می‌باشد. کیفیت نتایج الگوریتم ترکیبی STGA نسبت به الگوریتم‌های GPS و SA-DJ و الگوریتم جدید LA مناسب‌تر است، زیرا میانگین پهنای باند و انحراف از بهترین جواب در این الگوریتم کمتر می‌باشد. در ضمن، مدت زمان صرف شده در الگوریتم ترکیبی STGA یک مدت زمان کم نسبت به سایر الگوریتم‌های موجود یعنی: GA-HC و GRASP-PR و TS و SA-DJ و GALA می‌باشد ولی مدت زمان آن از الگوریتم LA بطور نامحسوس بیشتر است ولی همانطور که اشاره شد، میانگین نتایج در آن کمتر از الگوریتم LA می‌باشد. بنابراین می‌توان الگوریتم STGA را در کنار الگوریتم‌های ترکیبی GALA و LA بعنوان سه الگوریتم جدید نامید که توازن بین سرعت اجرایی و کیفیت نتایج را در نظر می‌گیرند.

جدول ۱: نتایج حاصل از مقایسه الگوریتم‌ها از نظر کیفیت و سرعت اجرایی

مجموعه A: شامل ۳۳ نمونه با اندازه های ۳۰ و ... و ۱۹۹								
الگوریتم	GA-HC	GRASP-PR	TS	GPS	SA-DJ	LA	GALA	STGA
میانگین مقادیر پهنای باند	22.48	22.67	23.33	28.58	29.36	26.91	24.88	28.85
انحراف از بهترین جواب	1.22	2.07	5.04	28.68	32.19	21.16	12.02	20.89
تعداد بهترین جواب ها	24	24	14	4	_	6	10	6
مدت زمان اجرایی (ثانیه)	2.54	2.70	4.99	0.002	2063.85	0.61	4.8	1.02
نسبت مدت زمان اجرایی به مدت زمان LA	4.16	4.43	8.18	0	3383.36	1	7.87	1.67
مجموعه B: شامل ۸۰ نمونه با اندازه های ۲۰۰ و ... و ۱۰۰۰								
الگوریتم	GA-HC	GRASP-PR	TS	GPS	SA-DJ	LA	GALA	STGA
میانگین مقادیر پهنای باند	97.01	99.91	100.78	152.36	164.59	142.74	123.9	140.06
انحراف از بهترین جواب	1.43	4.46	5.37	59.31	72.09	49.25	29.55	46.45
تعداد بهترین جواب ها	46	23	21	9	_	4	7	2
مدت زمان اجرایی (ثانیه)	85.33	235.29	263.97	0.08	26448.83	6.17	94.25	9.84
نسبت مدت زمان اجرایی به مدت زمان LA	13.83	38.13	42.78	0.01	4286.68	1	15.28	1.59

۶- نتیجه‌گیری

در این مقاله، یک الگوریتم مبتنی بر اتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا و دو الگوریتم دیگر که مبتنی بر ترکیب اتوماتای یادگیر مهاجرت اشیا و ژنتیک و ترکیب اتوماتای با ساختار متغیر و ژنتیک می‌باشد، برای حل مسئله مینیمم کردن پهنای باند در گراف بکار گرفته شده است. نشان داده شده است که با استفاده همزمان از الگوریتم-های ژنتیکی و اتوماتاهای یادگیر در فرایند جستجو، سرعت رسیدن به جواب افزایش می‌یابد و همچنین از بدام افتادن الگوریتم در بهینه‌های محلی جلوگیری می‌کند.

مراجع

- [9] M. Garey, R. Graham, D. Johnson and D. E. Knuth, "Complexity results for band-width minimization", SIAM Journal of Applied Mathematics, Vol. 34, pp. 477-495, 1978.
- [10] N. E. Gibbs, W. G. Poole and P. K. Stockmeyer, "An Algorithm for reducing the bandwidth and profile of sparse matrix", SIAM Journal on Numerical Analysis, Vol. 13, No. 2, pp. 236-250, 1976.
- [11] E. Cuthill and J. McKee, "Reducing the bandwidth of sparse symmetric matrices", in Proc. Of the ACM National Conf. Association for Computing Machinery, pp. 157-172, 1969.
- [12] A. George and J. Liu, **Computer Solution of Large Sparse Positive Definite Systems**, Prentice-Hall, 1981.
- [13] G. H. Deuck and J. Jeffs, "A heuristic bandwidth minimization algorithm", Journal of Combinational Mathematics and Combinatorial Computing, Vol. 18, pp. 97-108, 1995.
- [14] A. Esposito, M. S. Catalano, F. Malucelli and L. Tarricone, "Sparse matrix band-width reduction: Algorithms, Applications and real industrial cases in electromagnetics, high performance algorithms for structured matrix problems", Advances in the theory of Computation and Computational Mathematics, Vol. 2, pp. 27-45, 1998.
- [15] R. Marti, M. Laguna, F. Glover and V. Campos, "Reducing the bandwidth of a sparse matrix with tabu search", European Journal of Operational Research, Vol. 135, No. 2, pp. 211-220, 2001.
- [16] E. Pinana, I. Plana, V. Campos and R. Marti, "GRASP and path relinking for the matrix bandwidth minimization", European Journal of Operational Research, Vol. 153, pages 200-210, 2004.
- [17] A. Lim, B. Rodrigues and F. Xiao, "Heuristics for matrix bandwidth reduction", European Journal of Operational Research, Vol. 174, pp. 69-91, 2006.
- [18] M. Munetomo, "STGA: An Application of A Genetic Algorithm to Stochastic Learning Automata", Systems and Computers in Japan, Vol. 27, No. 10, 1996.
- [19] B. J. Oommen, and D. C. Y. Ma, "Deterministic Learning Automata Solutions to the equipartitioning problem", IEEE Transactions on Computers, Vol. 37, pp. 2-13, 1998.
- [20] K. Narendra and M. A. L. Thathachar, **Learning Automata: An Introduction**, Prentice Hall, 1989.
- [۱] ح. بیگی و م. میبدی، "حل مسئله تناظر گراف توسط اتوماتونهای یادگیر"، در مجموعه مقالات پنجمین کنفرانس بین‌المللی انجمن کامپیوتر ایران، ص ۴۰۲-۴۱۵، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۸.
- [۲] م. رضاپور، **حل مسئله تناظر گراف به کمک اتوماتای یادگیر**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مهندسی کامپیوتر و فن‌آوری اطلاعات، دانشگاه صنعتی امیر کبیر، ۱۳۸۲.
- [۳] ع. صفری ممقانی، **طراحی الگوریتم‌های ترکیبی برای حل مسائل مشکل در گراف‌ها**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده برق، مهندسی کامپیوتر و فن‌آوری اطلاعات، دانشگاه آزاد اسلامی قزوین، ۱۳۸۷.
- [۴] ع. صفری ممقانی، ک. اصغری، م. ر. میبدی و ف. محمودی، "رویکرد نوین مبتنی بر الگوریتم ژنتیک در کمینه کردن هزینه اجرای عملگرهای پیوند در پایگاه داده"، در مجموعه مقالات سیزدهمین کنفرانس ملی انجمن کامپیوتر ایران، جزیره کیش، ۸۶.
- [5] K. Asghari, A. Safari Mamaghani and M. R. Meybodi, "An Evolutionary Approach for Query Optimization Problem in Database", In Proc. of Int. Joint Conf. on Computers, Information and System Sciences, and Engineering (CISSE2007), University of Bridgeport, 2007.
- [6] M. Berry, B. Hendrickson and P. Raghavan, "Sparse matrix reordering schemes for browsing hypertext", Lectures in Applied Mathematics, Vol. 32, pp. 99-123, 1996.
- [7] P. Chinn, J. Chavtalo, A.K. Dewdney and N.E. Gibbs, "The bandwidth problem for graphs and matrices-a survey", Journal of Graph Theory, Vol. 6, pp. 223-254, 1982.
- [8] C. H. Papadimitriou, "The NP-completeness of the bandwidth minimization problem", Computing, Vol. 16, pp. 263-270, 1976.